

DOI:10.26104/NNTIK.2023.79.42.045

Мендибаева Н.М.

МАТЕМАТИКА САБАГЫНДА БАЛДАР АДАБИЯТЫНЫН
ЧЫГАРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУУНУН АРТЫКЧЫЛЫКТАРЫ

Мендибаева Н.М.

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

N. Mendibaeva

ADVANTAGES OF USING CHILDREN'S LITERATURE
IN MATHEMATICS

Китеп укмуштуудай күчкө ээ...

Сен аны ачасын, ал - сени!

Чынгыз Айтматов, кыргыз эл жазуучусу.

УДК: 373

Бул макалада баиталгыч класстын математика сабагында балдар адабиятын пайдалануунун маанилүүлүгү каралган. Балдар китеби билимдин көөнөрбөс булагы болуп эсептелет, анын жардамы менен балдар дүйнөнүн татаал түзүлүшү жана адамдык өз ара мамилелердин жаратылышы менен таанышып, айлана-чөйрөнү таанып-билип жана ар тараптуу өнүгүшөт. Бүгүнкү күндө китеп индустриясында жаңы тенденциялар пайда болуп, маалыматтарды берүүнүн максаты, мүнөзү жана ыкмасы боюнча ар кандай китептер түзүлүп жатат. Мугалим окуучуларга жаңы түшүнүктөрдү берүүдө мисалы, сандарды салыштырууда, арифметикалык амалдарды аткарууда, тексттүү маселелерди чыгарууда, маалыматтарды анализдөөдө, талдоодо турмуштук кырдаалдагы маселелердин жардамы менен жана аларды терең түшүнүү үчүн балдар китептерин пайдалануу сунушталды.

Негизги сөздөр: балдар адабияты, стратегия, мейиндик катыштар, математика, курак математика, баиталгыч класс.

В данной статье рассматривается важность использования детской литературы в математике начальной школы. Детская книга – это неисчерпаемый источник знаний, с помощью которого дети познают сложное устройство мира и характер человеческих отношений, познают окружающий мир и всесторонне развиваются. Сегодня в книжной индустрии зарождаются новые тенденции, создаются различные книги, исходя из цели, характера и способа подачи информации. Учителю было рекомендовано использовать детские книги, чтобы дать учащимся новые понятия, такие как сравнение чисел, выполнение арифметических операций, решение текстовых задач, анализ данных, анализ реальных проблем и их глубокое понимание.

Ключевые слова: детская литература, стратегия, пространственные соотношения, математика, возрастная математика, начальная школа.

This article discusses the importance of using children's literature in elementary school mathematics. A children's book is an inexhaustible source of knowledge, with the help of which children learn the complex structure of the world and the nature of human relations, learn about the world around them and develop comprehensively. Today, new trends are emerging in the book industry, various books are being created, based on the purpose, nature and method of presenting information. The teacher was encouraged to use children's books to give students new concepts such as com-

paring numbers, performing arithmetic operations, solving word problems, analyzing data, analyzing real problems and understanding them in depth.

Key words: children's literature, strategy, spatial relations, mathematics, age mathematics, elementary school.

Киришүү. В.А. Сухомлинский мындай деп жазган: «Мен мектепте окууну угуусуз эле эмес, жомокторсуз да элестете албайм» [1].

Балдар адабияты – жалпы адабияттын бир бөлүгү, анын ажырагыс тутуму. Бардык эле оозеки айтылган, жазылган чыгармалар кандай гана курактагы, кандай гана көз караштагы, кандай гана психологиядагы адам болбосун уга берүүгө, окуй берүүгө ылайыкталат. Балдар адабиятынын спецификасын ушунда – балдардын курак өзгөчөлүгүнө ылайыктуулугунда. «Балдар адабияты» деген термин-түшүнүк совет учурунда пайда болуп, колдонула баштаганы менен кыргыз эли байыртадан эле балдар үчүн чыгармаларды айтып, таалим-тарбия ишине таасирин тийгизип келген. Балдар адабияты бир гана таалим тарбия берүү менен чектелбестен азыркы учурда башталгыч класстарда математика сабагында да кеңири колдонулуп келе жатат. Алсак, окуучулардын сандарды өздөштүрүп түшүнүүсүн жана кошуу, кемитүү, көбөйтүү жана бөлүү арифметикалык амалдарын аткара билүү жөндөмдөрүн калыптандырууда жардам берет.

Окуунун ийгилигинин эң маанилүү факторлорунун бири – окуучунун предметке болгон кызыгуусу. Математика сабагына кызыгуусун ойготуу жана өнүктүрүү, окуучуларды чыгармачылыкка тартуу жана чыгармачылык менен өнүктүрүү үчүн математиканы окутуу процессинде балдар адабиятын колдонуу.

Биз математика тууралуу ойлонбогон учурда дагы, ал бизди бардык жерде курчап турат, ошондуктан ар бир адам математикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү зарыл. Математика логикалык ой жүгүртүүнүн өсүүсүнө өбөлгө түзөт, табигый кубулуштарда, тарыхый процесстерде жана адабий сюжеттердин өнүгүүсүндө мыйзам ченемдүүлүктөрдү табууга жардам берет. Балдар адабияты окуучуларга матема-

тиканы түшүнүүнү жеңилдетет жана сандардан, эсептөөлөрдөн жана тапшырмалар алдында коркууну жеңүүгө жардам берет.

Математикалык маселелерди чыгарууда окуучулар математикалык тилди түшүнүү кыйынчылыгына кездешүүсү мүмкүн, себеби окуучулар маселени окуп, анын тексттин түшүнүп, жооп бериши керек болгон суроону аныктап, сандык теңдемени түзүп, аны чыгарышат. Окуучулар математикада колдонулган негизги терминологияны түшүнбөгөндүктөн, маселени окуп түшүнүүдө же мазмунун кыскача жазууда кыйынчылыктарга туш болушу мүмкүн. Ошондуктан, балдар адабиятын пайдалануу сунушталат, анда образдар, абстракциялар, турмуштук мисалдар ж.б. аркылуу математикалык тил түшүндүрүлүп берилет. Мисалы, чыгарманын бир каарманында экинчи каарманга караганда бир нерсени көбүрөөк болгон же бир буюм башка буюмдун санынан көп болот. Алсак, А. Молчанованын «Таттуу санак» чыгармасында конфеттерди математикалык эрежеге ылайык бөлүштүрүү көрсөтүлгөн. Ал эми Н.Кулматованын «Курак математика» чыгармасында Куралга чоң энесинин үй тапшырмасын аткарууда кантип жардам бергени баяндалат.

Математиканы окутуу процессинде ар түрдүү жанрдагы чыгармаларды колдонууда негизги басым билим берүүчү маалыматты жаттап калууга эмес, аны терең түшүнүүгө, аң-сезимдүү жана активдүү өздөштүрүүсүнө бурулат, анткени балдар математиканы чыгармалар аркылуу үйрөнүп, өнүгүп жатканын байкабай калышат.

Ошондуктан башталгыч класста математика сабагында балдар адабиятын пайдалануу маанилүү болууда. «Балдар адабияты - балдар жана жаштар үчүн көркөм адабият, ага кенже жана орто курактагы балдар жана өспүрүмдөр үчүн жазылган чыгармалар, ошондой эле кайра иштетилген жана кыскартылган классикалык адабияттар кирет».

Окуучуларга математикалык концепциялар аларга тааныш контекстте болгон китептерди сунуштоо, андан сон аларды көрсөтүү үчүн математикалык терминдерди киргизүү маанилүү болуп саналат. Алар кызыктуу окуялар болушу мүмкүн, анда сандардын жана алардын маанилеринин, геометриялык фигуралар менен таанышуунун, математикалык эсептөө (кошуу, алуу, көбөйтүү, бөлүү), сандык катарлардын, бөлчөктөрдүн, акча жөнүндө түшүнүктөрдүн, мейкиндиктик мамилелердин, маалыматтарды анализдөөнүн, статистикалык ой жүгүртүүлөрү ж.б. баяндоосу сунушталынат.

Окуу колдонмосунун мазмунунда материалды сунуштоонун максаттары жана милдеттерине ылайык эки түшүнүктү тең пайдаланылат.

Негизги натыйжалар жана аларды талкуулоо. Конкреттүү математикалык түшүнүктү окуп-үйрөнүү үчүн ылайыктуу китептерди тандап алуу менен, мугалимдер аларды жаңы тема менен тааныш-

тыруу үчүн пайдалана алышат. Окуучуларды кызыктыруунун бир жолу - бул китепти үн чыгарып окуу, талкуулоо үчүн убакыт берүү, андан кийин классты математикалык түшүнүк менен тааныштыруу жана китеп менен математикалык түшүнүктүн ортосундагы байланышты талкуулоо. Керек болгон учурда, бул китепти дагы бир жолу окуса же окуп-үйрөнүп жаткан математикалык түшүнүк менен байланышкан башка китептерди класка окуп берсе болот. Башталгыч билим берүү тармагында USAIDдин долбоорлору тарабынан берилген кошумча окуу үчүн көптөгөн материалдар, анын ичинде «Окуу керемет!» долбоору, башталгыч мектепте математиканы окуп-үйрөнүү үчүн мисалы симметрияны, мейкиндикти жана форманы: «Жоголгон оюм» (К.С. Хан), өлчөөнүн негизги ыкмаларын колдонуу жана салыштыруу үчүн «Сэмдин кенч катылган картасы» (Ж.Ч. Соб), математикалык эсептерди чыгаруу үчүн «Көңүлдүү математика» (К. Мандана) сыяктуу китептер пайдалуу ресурс катары ылайыктуу келет жана Bloom электрондук китепканасынан алып пайдалансак да болот.

Сабактын башында окулган математикалык мазмундагы жомоктор же алардан үзүндүлөр окуучулардын көңүл буруусун, мотивациясын жогорулатууга жардам берип, андан ары өнүгүүсүнө шарт түзөт.

Жаңы материалды үйрөнүү үчүн дидактикалык жомоктор позитивдүү эмоциялардын деңгээлин жогорулатат, бул материалдын аң-сезимсиз өздөштүрүүсүнө шарт түзөт [3].

Математиканы окутууда дидактикалык жомокторду түзүү башталгыч класстын окуучуларын ар тараптуу чыгармачылык жактан өнүктүрүүнүн эң оригиналдуу жана эффективдүү каражаттарынын бири болуп саналат.

Башталгыч мектепте математика сабагында балдар адабиятын колдонуу мугалимдин төмөндөгү ишаракеттеринин негизинде ишке ашырылат:

1. Балдар адабиятынын негизинде сабактын сценарийин түзүү. Мугалим сабактын темасына туура келген жомокторду тандап алышы керек. Эреже катары, сабактарда атайын математикалык жомоктор колдонулат, бирок жөнөкөй жомоктор да колдонулушу мүмкүн. Мунун баары конкреттүү кырдаалга жана сабактын максатына жараша болот. Ошондой эле мугалим өзү жомоктун сюжетин, анын ичинде кээ бир математикалык түшүнүктөрдү жана идеяларды ойлоп таба алат.

2. Жомоктун сюжетине математикалык багыттагы айрым тесттерди киргизүү. Алар окуучулардан математикалык маселелерди, табышмактарды чечүүнү, сабактын максатына жетүүнү талап кылат. Жомок саноо көндүмдөрүн бекемдөөгө же элементардык эсептөөлөрдү жүргүзүүгө ж.б. багытталган болушу мүмкүн.

3. Окуучулардын көңүлүн конкреттүү математикалык түшүнүктөргө активдештирүү үчүн ар кан-

дай каражаттарды колдонуу. Жомок же видеороликтер үчүн көрсөтмө куралдар, презентацияларды түзүүгө болот. Бул окуучулардын көңүлүн математикалык багытка ээ болгон жомоктун сюжетине бурууга жардам берет.

4. Сабакты көйгөйлүү формада куруу. Жомоктун өзү маселе түрүндө курулган. Жомоктун каармандары чечүүнү талап кылган кыйынчылыктарга туш болушат. Алар менен өз алдынча күрөшө алышпайт жана окуучулардын жардамын талап кылышат. Бул эмгекке, математикалык маселелерди чечүүгө түрткү берет.

5. Математикалык маселелерди чечүү процессинде окуучулардын коллективдүү өз ара аракеттенүүсү үчүн шарттарды түзүү. Жомоктор кичүү окуучунун окуу процессине, жаңы социалдык чөйрөгө ыңгайлашуусуна жардам бериши керек. Ошондуктан, алар математиканын негиздерин гана эмес, жамааттык өз ара аракеттенүү, чыгармачылык көндүмдөрдү калыптандыруу, кызматташуунун негиздерин үйрөтүүлөрү керек [4].

Буга мисал, математиканы окуп-үйрөнүүдө «Окуучулардын сандык катарды өздөштүрүүсү үчүн балдар адабиятын пайдалануу» стратегиясы жардамга келет. Бул стратегиянын максаты окуучулар, сандык катардагы сандар кантип жайгашканы жөнүндө түшүнүккө ээ болушу үчүн китептеги окуялардын бири-биринен канчалык алыс экендигинин, окуучулар чейин жана кийин, артка жана алдыга, кийинкиси эмне түшүнүктөрүн өнүктүрүүгө багытталат. Балдар адабияттары окуучуларга математикалык маселени чечүү же андарды салыштыруу үчүн сандык катарды, сандык нур (терс эмес сандардын нур түрүндөгү графикалык сүрөттөлүшү) боюнча кыймылды жакшыраак түшүнүүгө жардам берет. Стратегияны колдонуп жатканда сөзсүз түрдө окуучуларга окуялардын ырааттуулугу жана мейкиндик мамилелери жөнүндө «Андан кийин эмне болду? Кайсы окуя үчүнчү болуп эсептелет? Жетиден мурун кандай окуя болгон? Эгер сегизинчи окуядан биринчи орунга кайрадан келсек, биз кайда барабыз (артка кайрылуу)? Төртүнчү жана тогузунчу окуялар бири-биринен канчалык алыс?», - деген сыяктуу суроолорду берүү максатка ылайыктуу келет [5].

Корутунду. Демек, окуучулар ар түрдүү билим берүүчү тармактардын предметтеринин мазмунун өздөштүрүү үчүн, алар жашаган дүйнө кантип түзүлгөнү жөнүндө маалыматтардын көптөгөн саны менен таанышышат. Бирок, бул маалыматтарды өздөштүрүү үчүн алар өз тажрыйбасына таянуу менен, өз таанып-билүүлөрүн кеңейтип, аларды турмуштук кырдаалдарда колдоно биле алышы маанилүү болуп са-

налат. Ар бир окуучунун турмуштук тажрыйбасын эске алуу үчүн мугалимдер маалыматты ар кандай жолдор менен сунушташы керек. Окуучулардын жеке муктаждыктарын жана кызыкчылыктарын эске алуусуна жардам берген натыйжалуу мамилелердин бири – балдар адабиятынын жана мектеп предметтеринин интеграциясы болуп эсептелинерин билүүбүз керек. Мектептик окуу программасынын ар кандай темалар боюнча жана ар кандай форматта окуй турган балдар китептеринин бар болушу ар бир окуучу тарабынан предметтерди окуп-үйрөнүү үчүн эң ылайыктуу китептерди тандоого мүмкүндүк берет. Балдар адабиятынын чыгармаларын жана сабактардын предметтик мазмунун интеграциялоонун дагы бир себеби – бул «баланын окуу, жазуу жана эсептөө көндүмдөрүнө ээ болуусу гана эмес, окуучулардын айланасындагы дүйнөнү мүмкүн болушунча жакшыраак түшүнүүгө, алардын инсандыгын калыптандырууга жана өз өлкөсүнүн активдүү жана боорукердик (эмпатиялык) сапаттарга ээ жараны болуусуна жардам берүү» мүмкүнчүлүгү болуп эсептелет. Балдар китеби окурманга окуу китебинде камтылбаган маалыматтарды сунуштоо менен билим тармагын кеңейтүүгө мүмкүндүк берет.

Балдар китептерин жана окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн математика предмети боюнча интеграциялоо мугалимдерге окуучуларды жаңы түшүнүктөр менен тааныштырууга жана окуучулардын окуп жаткан нерселери боюнча түшүнүгүн тереңдетүүгө же кеңейтүүгө жардам берет. Балдар китеби окуучуларга окуп-үйрөнүп жаткан нерселери жана айланасындагы дүйнө менен өз ара байланышты түзүүгө жардам берет. Дыкат тандалган китептер математикага позитивдүү мамилени жана математикалык ой жүгүртүү билгичтигин өнүктүрөт. Балдар адабияты сабактын темаларын актуалдуу жана кызыктуу кылууга мүмкүндүк берет жана математика сабагында ар түрдүү жанрдагы балдар адабиятын колдонуу менен жакшы жетишкендиктерге жете алабыз.

Адабияттар:

1. Сухомлинский В.А. Балдарга жүрөгүмдү берем. - Киев, 1969.
2. Кузнецова Ю. Расчитайка. Как помочь ребенку полюбить чтение. - М.: Издательство «Манн, Иванов, Фербер», 2018.
3. Светловская Н., Пичеол Т. С. Детская литература в современной начальной школе. - М.: Юрайт, 2018.
4. Корчак Ю. Баланы кантип сүйүү керек: Билим жөнүндө китеп: Пер. поляктан. - М., 1990.
5. Башталгыч метепте балдар китебин пайдалуу. USAIDдин «Окуу керемет» долбоору. Орозова Р.А., Эсенгулова М.М., Усупова М.К. ж.б.